

Iwona Morawska

<https://orcid.org/0000-0001-7866-2272>

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
Lublin, Polska

Małgorzata Latoch-Zielińska

<https://orcid.org/0000-0002-2481-6683>

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
Lublin, Polska

„Język polski ponad granicami”
w czasie pandemii.

Opis wybranych strategii
komunikacyjno-edukacyjnych

“Polish language beyond borders” during the pandemic.
Description of selected communication and educational strategies

Abstract: The article stems from interest in the development of effective techniques and methods to support learners of foreign languages and cultures. The communication and educational strategies discussed in the text are an integral part of the project “Język polski ponad granicami” [“Polish language beyond borders”], implemented during the current pandemic. The difficulties that emerged made it necessary to develop alternative methods and forms of education, including ones using modern media and technologies, allowing the Polish diaspora community in Brazil to learn and rediscover the Polish language and culture. The assumptions underlying the project exemplify the value of combining, in the glottodidactic process, the culture and language inherited (for some learners, a second and/or a foreign language), as qualities that foster communication, integration, self-discovery, the creation of a sense of community and other activities related to language learning in action, in diverse spaces, contexts, situations and interactions (despite the pandemic). The study used the action research approach with its four phases: planning, action, observation, and reflection. The material collected allows us to conclude that an intercultural approach in foreign language teaching and in related forms of education is currently one of the most appropriate ways of teaching Polish as a foreign language. The presented considerations fit within the line of interdisciplinary research on the Polish language in the world, multilingualism, and Polish glottodidactics.

Keywords: Polish language, borders, pandemic, education, communication, community

Abstrakt: Artykuł wyrasta z zainteresowania wypracowaniem skutecznych technik i metod wspierania osób uczących się obcych języków i kultur. Omówione w tekście strategie komunikacyjno-edukacyjne są integralną częścią projektu „Język polski

ponad granicami”, którego realizacja przypadła na czas panującej pandemii. Zaistniałe utrudnienia narzuciły konieczność wypracowania alternatywnych metod i form kształcenia, między innymi z zastosowaniem nowoczesnych mediów i technologii, dzięki którym środowisko polonijne w Brazylii może poznawać i na nowo odkrywać język polski i polską kulturę. Założenia omawianego projektu egzemplifikują walory łączenia w procesie glottodydaktycznym kultury i języka dziedziczonego (a dla niektórych uczących się drugiego i/lub obcego) jako wartości sprzyjających komunikacji, integracji, samopoznaniu, tworzeniu poczucia wspólnoty oraz innym aktywnościom związanym z uczeniem się języka w działaniu, w różnych przestrzeniach, kontekstach, sytuacjach i interakcjach (mimo pandemii). W badaniach zastosowano podejście action research z jego czterema fazami: planowaniem, działaniem, obserwacjami i refleksjami. Zebrany materiał uprawnia do sformułowania wniosku, iż podejście interkulturowe w dydaktyce języków obcych i w pokrewnych jej formach kształcenia jest obecnie jedną z najtrafniejszych dróg nauczania języka polskiego jako obcego. Przedstawione rozważania wpisują się w nurt badań interdyscyplinarnych nad językiem polskim w świecie, wielojęzycznością i glottodydaktyką polonistyczną.

Słowa kluczowe: język polski, granice, pandemia, edukacja, komunikacja, wspólnota

Język jest wyrazem solidarności z narodem, oraz wszystkimi Polakami, niezależnie od tego, gdzie się znajdują; to świadome lub nieświadome odwoływanie się do całego kulturowego dorobku Polaków. Ma to szczególne znaczenie w dobie procesów globalizacyjnych, które sprzyjają unifikacji wieloetnicznych społeczeństw (Smolicz, 1990: 11).

Problematyka artykułu wpisuje się w nurt badań interdyscyplinarnych – w tym glottodydaktycznych – których przedmiotem są metody i techniki wspierania osób uczących się języków i kultur (obcych, dziedziczonych). Są wśród nich również członkowie licznych w świecie społeczności polonijnych – dla których język polski i jego kultura stanowią wielowymiarową wartość. Świadectwem tego są między innymi publikacje, w tym pamiętniki, dzienniki, wspomnienia, wywiady ludzi doświadczonego i doświadczanego w różny sposób wewnętrzną potrzebą łączenia znajomości języka kraju osiedlenia i posługiwania się nim przy jednoczesnej chęci uczenia się czy też zachowywania znajomości języka dziedziczonego. Niezależnie od okoliczności (których tutaj szerzej opisywać nie będziemy) każde tego typu doświadczenia i związane z nimi motywacje, uwarunkowania, procesy dostarczają wielu argumentów, pozwalających opisywać język (ojczysty, obcy, dziedziczony) nie tylko jako narzędzie komunikacji, działania, poznawania świata, ale też war-

tość kulturową, która z definicji jest tym, co dobre, cenne, ważne, pożądane, co odgrywa doniosłą rolę w życiu człowieka, społeczności, grupy (Puzynina, 1993; Ożóg, 2016). Bardzo dobrze wyraża to zamieszczony fragment jednej z wypowiedzi

Wielu z nas uważa się za Polaków pomimo długoletniego pobytu w krajach, których obywatelstwo już posiadamy. Inni, tak jak ja, nie, nie są Polakami. Urodziliśmy się za granicą (...) jednakże stale utrzymujemy żywy kontakt z naszymi rodzinami w kraju, z narodem polskim i z dziedzictwem kultury, w której tkwimy korzeniami (...). Stanowimy tę szczęśliwą część rodzaju ludzkiego, która uczestniczy w dwóch kulturach: w kraju, w którym żyjemy obecnie, i kraju, z którego pochodzimy. Co więcej, mamy możliwość porównywania i oceny wartości, postaw obu narodów (...) możliwość wybierania najlepszego z obu tradycji (...) Jest to prosta droga do postępu i najbardziej naturalna forma wymiany kulturalnej i naukowej (Kusielewicz, 1973: 164).

Wśród form sprzyjających wypracowywaniu innowacyjnych rozwiązań w nauczaniu i uczeniu się języków i kultur oraz ich promocji są projekty zespołowe. Przywoływany w tytule projekt „Język polski ponad granicami” powstał dzięki wspólnym działaniom i wymianie doświadczeń pracowników Instytutu Filologii Polskiej i Instytutu Neofilologii UMCS w Lublinie. Jego realizacja rozpoczęła się 1 listopada 2020 roku we współpracy z Uniwersytetem Regionalnym Północno-Zachodniego stanu Rio Grande do Sul (UNIJUI) w Brazylii. Przedsięwzięcie to zostało sfinansowane przez Narodową Agencję Wymiany Akademickiej (NAWA) w ramach programu „Promocja Języka Polskiego”. Współpraca między UNIJUI a UMCS jest prowadzona od 2007 roku na mocy umowy instytucjonalnej. Dzięki niej zostało zrealizowanych wiele działań o charakterze badawczym, dydaktycznym i organizacyjnym, w szczególności dwustronne mobilności studentów, wymiany dydaktyczne pracowników badawczych i administracyjnych, wymiana doświadczeń w zakresie metod kształcenia, badania i zarządzania procesem kształcenia w szkole wyższej, wspólne publikacje i działalność grup badawczych.

Region Ijuí znany jest jako „Kraina Wielokulturowości”. Po założeniu miasta w 1890 roku w Ijuí zamieszkiwały trzy główne grupy imigrantów: Polaków, Niemców i Włochów. W dalszej kolejności tereny były zasiedlane przez nowych przybyszów z Łotwy, Portugalii, Austrii, Afryki, Szwecji, Hiszpanii, Holandii i krajów arabskich. Uniwersytet UNIJUI od zawsze aktywnie pracował na rzecz animacji działań lokalnych społeczności w celu kultywowania ich języka i kultury, przyczyniając się do utworzenia Związku Etnicznego Ijuí. Uniwersytet wspierał mniejszości etniczne, w tym Polaków, poprzez współorganizację (wspólnie ze Związkiem Etnicznym Ijuí) Narodowego Festiwalu Wielokulturowości, parad i marszów okolicznościowych, prowadzenie badań naukowych i dokumentowanie historii społeczności etnicznych celem nadania przez władze państwowe miastu Ijuí statusu Narodowej Stolicy Mniejszości Etnicznych. W wyniku współpracy między pracownikami naukowymi UNIJUI i sekcją kulturalną Związku Etnicznego Ijuí zrealizowano wiele badań i publikacji na temat analizy potrzeb mniejszości polskiej w formie wywiadów bezpośrednich z działaczami Klubu Polskiego im. Karola Wojtyły, w trakcie których zostały określone najbardziej potrzebne członkom lokalnej społeczności obszary. Tamtejsza Polonia zasygnalizowała, że potrzebuje wsparcia w inicjatywach podejmowanych na rzecz zachowania kultury, tradycji i języka.

Trzeba podkreślić, iż Ijuí jest obszarem, w którym kontakt z językiem i kulturą polską jest niezwykle utrudniony – m.in. z powodu położenia geograficznego. Region znajduje się bowiem na południu Brazylii, tuż przy granicy z Urugwajem i Argentyną, jest znacznie oddalony od innych dużych skupisk Polonii i placówek dyplomatycznych. Odcięcie polskiej mniejszości od kontaktu z żywym językiem powoduje bardzo szybko postępujący zanik świadomości kulturowej i niechęć do identyfikacji z krajem przodków wśród młodych Brazylijczyków. Obserwacja i analiza sposobów promocji kultury i języków innych społeczności etnicznych podczas Festiwalu Wielokulturowości pozwoliły na określenie możliwych obszarów rozwinięcia działalności Klubu Polskiego.

Zgodnie z założeniami projektu:

JĘZYK – to nie tylko narzędzie komunikacji, środek niezbędny do poznawania świata, służący przekazywaniu i wymianie informacji, ale także – a może przede wszystkim – wartość i droga prowadząca do kontaktu z ludźmi, do dialogu, rozmowy, interakcji itd. (Miodunka, 1987; Smolicz, 1990; Ożóg, 2016).

UCZENIE (SIĘ) – w tym zintegrowane uczenie (się) języka i kultury – to proces realizowany w ramach zróżnicowanych form kształcenia, zakładający – w myśl funkcjonalnych, kognitywnych, konstruktywnych i konektywnych teorii – możliwość pozyskiwania treści i umiejętności z różnych źródeł, wielu kanałów informacyjnych oraz motywacja, będąca w określonej sytuacji czynnikiem inspirującym osoby uczące się do podejmowania twórczej i innowacyjnej działalności, również w ramach samokształcenia (Skrzydlewski, Dylak, 2012).

STRATEGIE KOMUNIKACYJNO-EDUKACYJNE – to zintegrowany system rozwiązań koncepcyjno-teoretycznych, metodycznych i ewaluacyjnych, sprzyjający realizacji celów i zadań wpisanych w proces uczenia (się) języka i kultury (w tym polskiej) w ramach niestandardowych form kształcenia glottodydaktycznego, bliskich idei spotkań interkulturowych, animacji językowo-kulturowej, edukacji medialnej, z zastosowaniem zdalnych metod i technik nauczania, nowych mediów i multimediów informacyjno-komunikacyjnych (Torenc, 2007; Strykowski, Skrzydlewski, 2004; Morawska, 2016).

NOWOCZESNE MEDIA I TECHNOLOGIE INFORMACYJNO-KOMUNIKACYJNE – są stosowane jako narzędzia sprzyjające porozumieniu, budowaniu relacji interpersonalnych, wymianie doświadczeń związanych z procesem uczenia się języka i kultury – w tym kultury ojczyźnej, obcej, dziedzicznej - jako przestrzeni upodmiotowienia, samopoznania, tworzenia więzi, współpracy itd. (Dębski, 2008; Juszczak, 2002).

Warto podkreślić, że projekt „Język polski ponad granicami” został zbudowany wokół pomysłu promocji języka i kultury polskiej w regionie Ijuí na południu Brazylii poprzez prezentację Lublina i Lubelsz-

czynny jako regionu skupiającego w sobie jak w soczewce „kulturowe elementy polskości”, będąc jednocześnie znakomitą przykładową wielokulturowością, podobnie jak region partnerski. W procesie planowania zakładano, iż będzie możliwa wizyta pracowników UMCS w regionie Ijuí, przeprowadzenie wybranych działań w warunkach stacjonarnych wśród tamtejszej Polonii. Wybuch pandemii zweryfikował te zamiary, ostatecznie pojawiły się wyłącznie zadania online, co wiązało się z wykorzystaniem innych niż tradycyjne kanałów komunikacji oraz odmiennych strategii komunikacyjno-edukacyjnych. Na pełną ocenę ich efektywności jest za wcześnie, ale już teraz można poczynić pierwsze obserwacje i wyciągnąć wstępne wnioski.

Kluczowym narzędziem dydaktycznym w projekcie jest cykl ośmiu krótkich filmów edukacyjnych pt. *Lubelskie Migawki*. Obrazy te (na podstawie autorskich scenariuszy) są realizowane w Lublinie i na Lubelszczyźnie. Każdy z filmów zawiera napisy polskie oraz portugalskie i stanowi motyw przewodni przygotowanych w wersji elektronicznej materiałów edukacyjnych (pakietów) służących tak do samodzielnej pracy, jak również do wykorzystania na zajęciach w UNIJUI. W pakietach znajdują się m.in.: scenariusz z krótkim opisem wprowadzającym do treści filmu; zestaw ćwiczeń językowo-komunikacyjnych weryfikujących zrozumienie treści obrazu; testy (quizey, zagadki itd.) sprawdzające znajomość prezentowanych miejsc, postaci, znaków i symboli związanych z polską kulturą, językiem i tradycją; zestaw ćwiczeń i zadań do samokształcenia i twórczego wykorzystania; lista przykładowych aktywności wykorzystywanych na rzecz uczenia się języka polskiego, np. możliwość personalizowanego uczestniczenia w sieci poprzez tworzenie własnych tekstów i hipertekstów poświęconych Polsce (pisanie blogów, notatek, komentarzy, opinii i innych form będących wyrazem powiązania z polsnością; włączanie się w fora internetowe, dzielenie się informacjami, wymiana doświadczeń związanych z komunikacją w języku polskim itd.); opisy przykładowych form animacji kulturowych, które mogą znaleźć zastosowanie przy organizacji imprez, wydarzeń kulturalnych czy okolicznościowych oraz innych działań sprzyjających popularyzowaniu Polski i języka polskiego w świecie.

Pierwszy film jest swoistym powitaniem z beneficjentami z Brazylii, prezentacją Lublina i naszej uczelni. Bohaterami kolejnych sześciu są Bolesław Prus, Stefan Żeromski, Wincenty Pol, Józef Czechowicz, Henryk Sienkiewicz i Maria Kuncewiczowa, czyli twórcy, których twórczości poświęcono muzea znajdujące się w naszym regionie. Ostatni obraz, podsumowanie działań, skierowany będzie do uczestników Festiwalu Wielokulturowości FENADI/EXPOIJUI 2021 oraz pozostałych uczestników projektu. Każdy z filmów ma za zadanie nie tylko zapoznawać odbiorców z regionem i polskim dziedzictwem kulturowym, ale również umożliwić doskonalenie poszczególnych sprawności językowych. Dlatego wprowadzany materiał gramatyczny i leksykalny został dostosowany do sygnalizowanych przez odbiorców potrzeb i oczekiwań. Filmy oraz obudowa metodyczna jest wykorzystana w *Klinice Online Języka Polskiego*. Są to cotygodniowe spotkania (prowadzone w czasie rzeczywistym) z uczestnikami projektu, poświęcone doskonaleniu kompetencji komunikacyjnych. Jest to okazja do podtrzymywania kontaktu z żywym językiem, zadawania pytań, ćwiczeń językowych, leksykalnych, itp. Formuła spotkań ma charakter tutoringowy, tzn. odbiorcy z Brazylii proponują własne aktywności (oprócz formuły warsztatowej) lub tematy czy zagadnienia spoza opracowanej przez nas listy. Zajęcia prowadzą na platformie ZOOM pracownicy Instytutu Filologii Polskiej z pomocą studentów lingwistyki stosowanej, wariant z j. portugalskim. Dla studentów z UMCS jest to znakomita okazja do doskonalenia warsztatu tłumacza oraz nauczyciela języka polskiego jako obcego. Jak pokazują zrealizowane do tej pory lekcje, obecność osób znających portugalski okazała się niezbędna, ponieważ poziom kompetencji językowych uczestników jest dość zróżnicowany, wiele osób nie mówi po polsku, ma trudności z rozumieniem poleceń, część natomiast podejmuje próby komunikowania się w języku przodków, wymaga to jednak wielu ćwiczeń. Dodatkowym utrudnieniem jest zróżnicowanie wiekowe, w jednej grupie są bowiem zarówno dzieci i młodzież, jak i dorośli, a nawet seniorzy. Zastosowane podejście partnerskie jest w naszej ocenie bardzo skuteczną metodą kontaktu „uczeń – nauczyciel”, ponadto pozwala na budowanie i wzmacnianie motywacji do nauki polszczyzny.

Ponieważ jednym z odbiorców działań są ludzie młodzi, wykorzystujemy media społecznościowe. Powstał fanpage projektu na portalu Facebook, który prowadzą nasi studenci w językach polskim i portugalskim. Jest to przestrzeń, w której zamieszczane są aktualne informacje o prowadzonych działaniach, zapowiedzi kolejnych materiałów filmowych i edukacyjnych, a także wiadomości o ważnych wydarzeniach kulturalnych czy imprezach mających miejsce na Lubelszczyźnie. Od początku funkcjonowania fanpage cieszy się zainteresowaniem uczestników projektu, którzy komentują poszczególne posty, zamieszczają również własne materiały. Z okazji Dnia Polonii i Polaków za Granicą nagrali krótki materiał filmowy z pozdrowieniami dla naszego uniwersytetu i zespołu projektowego, podejmując udane próby wypowiedzania się w języku polskim.

Inną aktywnością widoczną w sieci jest nauka polskich piosenek. Śpiewanie – jako jedna z form pracy – jest bardzo skuteczne, wplecione w nabywanie sprawności receptywnych i produktywnych. Zajęcia te prowadzone są przez instruktorkę śpiewu z Zespołu Tańca Ludowego UMCS. To kolejna okazja do kontaktu z żywym językiem, doskonalenia sprawności komunikacyjnych czy polskiej wymowy. Uczestnikami są członkowie czterech zespołów polonijnych: Polski Zespół Ludowy Krakus Mały, Polski Zespół Ludowy Mazurka, Polski Zespół Ludowy Krakus oraz Zespół Wokalny Zgoda. Warto dodać, że grupy już wkrótce otrzymają zebrane dla nich i opracowane w formie ebooków materiały repertuarowe, co będzie kolejną sposobnością do podtrzymania kontaktu z polskim językiem, kulturą, muzyką, tradycjami. Zespoły będą mogły zaprezentować nowy repertuar na Festiwalu Wielokulturowości FENADI/EXPOIJUI 2021. Festiwal Wielokulturowości będzie stanowił zwieńczenie naszych działań. Trwa on siedem dni, każda społeczność etniczna organizuje różne aktywności, na które zaprasza odwiedzających. Są to m.in. występy zespołów wokalnych, tańce ludowe, pokazy kulinarne, odczyty, wykłady, warsztaty rękodzieła. Festiwal jest planowany na trzeci tydzień października 2021 roku. Dzięki zrealizowanym zadaniom nasi beneficjenci będą mogli zaprezentować swoją – polską – kulturę w szerszym niż dotychczas wymiarze. Będziemy mogli promo-

wać Lublin i Lubelszczyznę jako region wielu kultur, miejsce połączone z polską kulturą i językiem między innymi poprzez pisarzy, którzy byli bohaterami wspomnianych filmów edukacyjnych.

Założenia omawianego projektu i zastosowane rozwiązania egzemplifikują walory łączenia w procesie glottodydaktycznym kultury i języka dziedzicznego (a dla niektórych uczących się drugiego i/lub obcego) jako wartości sprzyjających komunikacji, integracji, samopoznaniu, tworzeniu poczucia wspólnoty oraz innym aktywnościom związanym z uczeniem się języka w działaniu, w różnych przestrzeniach, kontekstach, sytuacjach i interakcjach. Wśród zaplanowanych rozwiązań znalazły się między innymi:

1. e-learningowe kursy tematyczne, dotyczące np. tematów: Twórczość polskich noblistów (w edukacji dzieci, młodzieży, dorosłych); Polska i polskość jako twórcza inspiracja dla każdego (np. polska mowa w poezji polskiej; polskie zabytki historyczne, miejsca pamięci i sławni Polacy w literaturze i innych tekstach kultury; polskie krajobrazy (tradycje, święta, symbole itd.) w literaturze, sztuce, internecie itd.).
2. Animacja kulturowa w wersji zdalnej. Oferowanie wsparcia metodycznego (i innego) przy organizacji imprez, wydarzeń kulturalnych, uroczystości okolicznościowych oraz pozostałych działań sprzyjających poznawaniu i popularyzowaniu Polski i języka polskiego w świecie.
3. Odkrywanie Polski poprzez tworzenie/projektowanie wirtualnych programów wycieczek turystycznych po Polsce (dla dzieci, młodzieży, dorosłych); ogłoszenie konkursu na najbardziej interesujący program (folder, mapa podróży itd.); konkursy internetowe (dla różnych grup wiekowych), np.: „Kto był/jest KIM w Polsce dawnej i współczesnej? (o sławnych Polakach i Polkach – dawniej i dziś)” itd.
4. Wirtualne spacerunki edukacyjne (trasy, szlaki, mapy) – po Polsce dawnej i współczesnej (ciekawe miejsca, zakątki, inne przestrzenie, w tym związane z kulturą życia codziennego: lotnisko, dworzec, sklep itd.), połączone z wizualizacją, konwersacją, interakcją,

ćwiczeniami w mówieniu i pisaniu, przekładem intersemiotycznym itd.. Taka wirtualna wycieczka może być pretekstem do rozmowy, formułowania pytań, uzupełniania tekstów z lukami, co sprzyja wzbogacaniu wiedzy o Polsce.

5. Polska w fotografii i nie tylko (w reklamie, internecie, piosence, filmie promocyjnym i innych tekstach kultury); projektowanie i współprojektowanie stron internetowych (oraz pozostałych form) poświęconych polskiej kulturze, jej tradycjom, znakom, symbolom itd.
6. Spersonalizowane uczestniczenie w sieci poprzez tworzenie własnych tekstów i hipertekstów poświęconych Polsce (kontaktom z krajem nad Wisłą; pisanie blogów, wspomnień, notatek, poezji i innych tekstów będących wyrazem więzi z naszym krajem; włączanie się w fora internetowe, dzielenie się informacjami, wymiana doświadczeń związanych z komunikacją w języku polskim).
7. *Savoir-vivre* po polsku. Polskie fora internetowe. Edurozrywka po polsku. Polskie nagrody filmowe... i inne zagadnienia motywujące do rozmowy, dyskusji oraz różnych form aktywności w przestrzeni internetowej.
8. wideokonferencje (wideospotkania tematyczne, pomocowe w ramach *Kliniki Online Języka Polskiego*) itd.

Podsumowanie

Podsumowując omówienie wybranych założeń projektu „Język polski ponad granicami”, chcemy podkreślić, że stosowane w jego ramach strategie komunikacyjno-edukacyjne były tworzone i są stosowane z myślą o tym, by kultura i język polski stawały się kluczem otwierającym drzwi do różnych form poznawania polskości, jej popularyzowania, doświadczania, odkrywania na nowo, z uwzględnieniem kontekstów i zastosowań interkulturowych. Trudno zaprzeczyć, iż podejście interkulturowe w dydaktyce języków obcych i w pokrewnych jej formach kształcenia

– w tym animacji interkulturowej – to jedno z ważniejszych wyzwań, które stoi przed współczesną glottodydaktyką (Zarzycka, 2008; Żydek-Bednarczuk, 2012; Morawska, 2016). Dotychczasowy dorobek tej dyscypliny inspiruje do szukania rozwiązań i projektów edukacyjno-animacyjnych, które będą sprzyjać zbliżaniu i porozumieniu ludzi, języków i kultur, o co już w latach 90. XX wieku postulował Franciszek Grucza, nestor polskiej glottodydaktyki.

Praca na rzecz międzyludzkiego porozumienia, poszukiwanie i ukazywanie możliwości wzmacniania naturalnych ludzkich tendencji do kontaktowania się z innymi to bodaj najważniejsze zadanie, jakie mają do spełnienia wszystkie nauki humanistyczno-społeczne. Ten cel powinien im przyświecać jako cel nadrzędny (Grucza, 1992: 21).

Literatura

- Andrzejewski B., red., 1990, *Komunikacja – rozumienie – dialog*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Dębski R., 1997, *Sieci komputerowe i multimedia jako narzędzia wspomagające komunikację, współpracę, twórczość językową w uczeniu się języków obcych*, w: *Nauczanie języka polskiego jako obcego: materiały z pierwszej konferencji polonistów zagranicznych i polskich zwołanej z inicjatywy Grupy „Bristol”*, red. W.T. Miodunka, Instytut Polonijny UJ, Księgarnia Akademicka, Kraków, s. 39–56.
- Dębski R., red., 2008, *Od mediów przekazu do mediów uczestniczenia. Transmisja i nauczanie języków mniejszościowych*, Wydawnictwo Universitas, Kraków.
- Furdal A., 2005, *Język a problem tożsamości narodowej (polityka językowa)*, w: *Polonistyka w przebudowie: literaturoznawstwo – wiedza o języku – wiedza o kulturze – edukacja*, red. M. Czermińska i in., t. 2, Wydawnictwo Universitas, Kraków, s. 187–191.
- Gajda R., 2008, *Wykorzystanie nowoczesnych technologii w nauczaniu języka obcego*, w: *W stronę nowoczesnego nauczania języków obcych*, red. M. Jodłowiec, A. Niżegorodcew, Krakowskie Towarzystwo Popularyzowania Wiedzy o Komunikacji Językowej „Tertium”, Kraków.

- Garncarek P., 2006, *Przestrzeń kulturowa w nauczaniu języka polskiego jako obcego*, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Grucza F., 1992, *Kulturowe determinanty języka i komunikacji językowej*, w: *Język, kultura – kompetencja kulturowa*, red. F. Grucza, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 21.
- Jarczak Z., Urniaż A., 2008, *Wykorzystanie komputerów w nauczaniu języków obcych okiem praktyka*, w: *Nowe perspektywy dydaktyki języków obcych*, red. M. Jodłowiec, Krakowskie Towarzystwo Popularyzowania Wiedzy o Komunikacji Językowej „Ter-tium”, Kraków, s. 183–191.
- Juszczak S., 2002, *Edukacja na odległość. Kodyfikacja pojęć, reguł i procesów*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Kusielewicz E., 1973, (fragment wypowiedzi podczas I Spotkania Uczonych Polskiego Pochodzenia w Krakowie), cyt. za: H. Kubiak, 1990, *Zanikające pokrewieństwo. Szkice socjologiczne o Polsce*, Wydawnictwo Literackie, Kraków, s. 164.
- Miodunka W., 1987, *Moc języka i jej znaczenie w kontaktach językowych i kulturowych*, w: *Kultura skupisk polonijnych. Materiały II sympozjum naukowego*, red. K. Groniowski, A. Kłossowski, W. Stankiewicz, Wydawnictwo Biblioteka Narodowa, Warszawa, s. 25–39.
- Miodunka W., 1990, *Polszczyzna w środowiskach polonijnych*, w: *Język–Kultura–Społeczność: wybór studiów i materiałów*, red. S. Dubisz, Państwowa Akademia Nauk, Warszawa, s.134–137.
- Morawska I., 2016, *Interkulturowa koncepcja kształcenia glottodydaktycznego. Inspiracje polsko-gruzińskie*, w: „Polski Kaukaz”. *Historia i perspektywy kontaktów polsko-gruzińskich*, red. M. Filina, Wydawnictwo Universal, Tbilisi, s. 45–59.
- Ożóg K., 2016, *Kilka uwag o wartości języka*, <http://www.diecezja.rzeszow.pl/2015/07/kilka-uwag-o-wartosci-jezyka/> [dostęp: 03.04.2016].
- Puzynina J., 1993, *O znaczeniu „wartości”*, w: *Nazwy wartości: studia leksykalno-semantyczne*, red. J. Bartmiński, M. Mazurkiewicz-Brzozowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- Sękowska E., 2010, *Język emigracji polskiej w świecie. Bilans i perspektywy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Skrzydlewski W., Dylak S., red., 2012, *Media, edukacja, kultura: w stronę edukacji medialnej*, Polskie Towarzystwo Technologii i Mediów Edukacyjnych, Poznań–Rzeszów.
- Smolicz J.J., 1990, *Język jako wartość podstawowa kultury*, w: *Język polski w świecie. Zbiór*

- studiów*, red. W. Miodunka, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Kraków, s. 11.
- Strykowski W., Skrzydlewski W., red., 2004, *Kompetencje medialne społeczeństwa wiedzy*, Wydawnictwo eMPI2, Poznań.
- Torenc M., 2007, *Nauczanie międzykulturowe – implikacje glottodydaktyczne*, Oficyna Wydawnicza Atut, Wrocław.
- Zarzycka G., 2008, *Opis pedagogiki zorientowanej na rozwój kompetencji i wrażliwości interkulturowej*, w: *W poszukiwaniu nowych rozwiązań: dydaktyka języka polskiego jako obcego u progu XXI wieku*, red. W. Miodunka, A. Seretny, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Żydek-Bednarczuk U., 2012, *Kompetencja międzykulturowa w nauczaniu języka polskiego jako obcego*, „Postscriptum Polonistyczne”, nr 2(10), s. 19–30.

MAŁGORZATA LATOCH-ZIELIŃSKA – PhD, Professor of the Maria Curie-Skłodowska University, Institute of Polish Philology, Department of Polish Education, Maria Curie-Skłodowska University, Poland / dr hab., prof. UMCS, Instytut Filologii Polskiej, Katedra Edukacji Polonistycznej, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Polska.

Author of over 90 publications in collective volumes and journals in the field of Polish language teaching and cultural education, evaluation and diagnostics of school students' achievements, e-learning, and the use of information and communication technologies in the educational process. Co-author of monographs: *Przestrzenie rzeczywiste i wyobrażone. Szkice i studia z edukacji polonistycznej. O roli kulturowego doświadczenia przestrzenności* [Real and imagined spaces. Sketches and studies in Polish language and literature education. On the role of the cultural experience of spatiality] (Lublin 2016) and *Przestrzenie rzeczywiste i wyobrażone. Metodyczny wielogłos o różnych przestrzeniach* [Real and imagined spaces. Methodological polyphony on different spaces] (Lublin 2016). Editor of the monograph *Nowoczesna edukacja kulturalna* [Modern cultural education] (2010), co-editor of eight monographs, including five in the series *Nowoczesność i Tradycja w Edukacji Polonistycznej* [Modernity and Tradition in Polish Language and Literature Education].

Autorka ponad 90 publikacji w tomach zbiorowych i czasopismach z dziedziny dydaktyki języka polskiego i edukacji kulturalnej, ewaluacji i diagnostyki szkolnych osiągnięć uczniów, wykorzystania technologii informacyjno-

-komunikacyjnych w procesie kształcenia. Współautorka monografii: *Przestrzenie rzeczywiste i wyobrażone. Szkice i studia z edukacji polonistycznej. O roli kulturowego doświadczenia przestrzenności* (Lublin 2016) oraz *Przestrzenie rzeczywiste i wyobrażone. Metodyczny wielogłos o różnych przestrzeniach* (Lublin 2016). Redaktor monografii *Nowoczesna edukacja kulturalna* (2010), współredaktor ośmiu monografii, w tym pięciu z serii *Nowoczesność i Tradycja w Edukacji Polonistycznej*.

E-mail: m.latoch-zielinska@poczta.umcs.lublin.pl

IWONA MORAWSKA – PhD, Professor of the Maria Curie-Skłodowska University, Institute of Polish Philology, Department of Polish Education, Maria Curie-Skłodowska University, Poland / dr hab., prof. UMCS, Instytut Filologii Polskiej, Katedra Edukacji Polonistycznej, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Polska.

Author of numerous publications in the field of Polish language and literature education, intercultural, axiological, media, glottodidactic education and pedeutology, as well as didactic innovation. Co-organiser and participant of numerous scientific conferences, author of workshops and methodological training courses for teachers of Polish and of Polish as a foreign language. Co-editor of volumes published as part of the *Nowoczesność i Tradycja w Edukacji Polonistycznej* series and of other academic publications: *Czytanie tekstów kultury: metodologia, badania, metodyka* [Reading texts of culture: methodology, research, teaching methods] (Lublin 2007), *Horyzonty Polonistyki. W kręgu edukacji, języka i kultury* [Horizons of Polish studies. Education, language and culture] (Lublin 2010), *Edukacja a nowe media* [Education and new media] (Lublin 2010), *Humor w kulturze i edukacji* [Humour in culture and education] (Lublin 2014), *Przez praktyki do praktyki. W stronę innowacyjności w kształceniu nauczycieli* [Through training to practice. Towards innovation in teacher education] (Lublin 2014), *Edukacja wobec przemian kulturowych* [Education faced with cultural transformations] (Lublin 2017), *Ocenianie w szkole na cenzurowanym. Badania – Dylematy – Inspiracje* [School grading in the spotlight. Research – Dilemmas – Inspirations] (Lublin 2020).

Autorka wielu publikacji z zakresu edukacji polonistycznej, kształcenia interkulturowego, aksjologicznego, medialnego, glottodydaktycznego i pedeutologii oraz innowacji dydaktycznych. Współorganizatorka i uczestniczka licznych konferencji naukowych, autorka warsztatów i szkoleń metodycznych dla nauczycieli języka polskiego i języka polskiego jako obcego. Współredaktorka tomów wy-

dawanych w ramach serii *Nowoczesność i Tradycja w Edukacji Polonistycznej* oraz innych publikacji naukowych: *Czytanie tekstów kultury: metodologia, badania, metodyka* (Lublin 2007), *Horyzonty Polonistyki. W kręgu edukacji, języka i kultury* (Lublin 2010), *Edukacja a nowe media* (Lublin 2010), *Humor w kulturze i edukacji* (Lublin 2014), *Przez praktyki do praktyki. W stronę innowacyjności w kształceniu nauczycieli* (Lublin 2014), *Edukacja wobec przemian kulturowych* (Lublin 2017), *Oceńnianie w szkole na cenzurowanym* *Badania – Dylematy – Inspiracje* (Lublin 2020).

E-mail: iwomorawska@gmail.com